

אל המבקש

עלון חודשי להפצת תורת המוסר בדרכו של מרן הסבא מנובהרדוק צוק"ל

כסלו תשפ"ג

שנה ח' גיליון מס' 106

"פרקים בתולדות ישיבות נובהרדוק"

מעובד בעקבות מ"ר הרהגה"צ ר' דוד בודניק (שליט"א) זצ"ל

השתיקה בקצה - כדי להרגיל הלשון שילך במהלך המחשבה תחילה. עד שהשיג מחלה וכאבי לב והתחיל לרקק דם, ובא אצל רופא גדול בוילנה ואמר לו שחיינו בסכנה ח"ו. אז שחק לו, והשיבו באמיצות גדולה: אי"ה, אחיה בלי ספק! ונעשה בריא אח"כ בסייעתא דשמיא. עד כמה הבורא שומר אהוביו - כמאה"כ: "רגלי חסידי ישמור"!

והיה לו גדרים נפלאים במהלך הפרישות 'בקצה', שהיה נפרד מכל סיג של תאוות העולם. ובכח בטחונו החזק זכה לכל מה שזכה, בהיותו פורק מעל צווארו כל 'טרדות הסיבות', ולא חת מפני כל.

כי מלבד עבודתו הגדולה ב'קצה המידות' במקצוע החומרי של שאלות החיים - היה עובד גדול ב'מקצוע הכבוד' שהוא ציר של כל המידות כולם... והשיג מדרגת 'ההשתוות' של השבח והגנות. והשתדל להצניע מעשיו מפרסום בנ"א, שלא יאמרו עליו מעשה נפלאות. כמובא בספרו "מדרגת האדם - יראה ואהבה" באחד שהתבודד בחדרו, וכשנכנס אחד לחדרו, היה אומר לבנו: תן לי הכיכר של קמח ישן המונח על הכסא של תיקון חצות...

והיה אדמו"ר כל ימיו נסתר, ואפילו תלמידיו לא ידעו ממנו וממעשיו הכמוסים. כאשר סיפרה לנו הסבתא תחי', שהיה קם באמצע הלילה, ואמר לה שהולך לראות את ארובות העשן בתלמוד תורה ששם למדו מוסר, אם אינו פתוח... ובאמת, היה מתבודד בלילה עם נפשו, בייחוד בשעות שהיה פנוי מטרדות אדם - לפשפש במעשיו!

והיה חכם ביראת ד' להצניע מעשיו בעצה נפלאה, תקצר היריעה מהכיל. כמו שאמר על הכתוב (דברים י"ד כ"ג): "למען תלמד ליראה את ד' אלוהיך כל הימים" שצריך האדם להתלמד חכמת היראה, איך לירא מהשי"ת למען לא תתקלקל יראתו. כמשה"כ (איוב ד' ו'): "הלא יראתך כסלתך"... ועבד בהמשך אחד 'בדרך' על כל המקרים במשך שלוש שנים בזה אחר זה 'בעבודת עצמו'. ו'בהתבודדותו', עלה ברעיונו לזרוח האור הגדול של לימוד היראה והמוסר לבני דורו, וכמעשהו 'בעבודת עצמו' הוסיף לעשות חיל 'בעבודת הרבים' באופן נפלא מאד.

'בעל הטבה' גדול!

רחמנותו הגדולה ורכות נפשו העדינה, לא נתנה לו לישיב בפני עצמו, ולראות בחורבן הדור השמש, ההולך ויורד עשר מעלות אחרונות. ואף שהראה אכזריות גדולה בנוגע לב"ב, אבל היה 'בעל הטבה' גדול. כמו ששמענו מפי חתנו הרהגה"צ ר"א יאפה"ן שליט"א, ששמע מפיו הק' בעצמו, שהיה מספר לפני תלמידיו, חוץ מ'גדרו' שלא לדבר מעצמו וממעשיו, אלא שהיה צריך לכוון בזה את אחד התלמידים, ואמר בזה הלשון:

אומרים עלי שחסר לי רחמנות על ב"ב, אבל באמת אספר לכם, כשמגיע הימים נוראים לעורר את הרבים בדברי כיבושין לתשובה שלימה, ולא היה הרעיונות מסודרים בלב כראוי, הייתי מתבונן קצת בדברי חז"ל במעשה של חורבן בית המקדש, ומיד היו מתעוררים בקרבי ההרגשים... ואחר כך היה מתעורר מעצמו. עד כמה הייתה הרגשתו רכה ודקה, שבעיון קצת במעשה החורבן - תיכף התחיל לבכות...

ובהרגשתו הגדולה הזאת יצא לחמול על בנ"א, להצילם מאבדון הנצחי של 'חיי המידות' המוציאין את האדם מן העולם!

(אור המוסר' חוברת ב', וורשה, תרפ"ג)

'מבקש' גדול ונורא

כמידת בטחונו החזק של אדמו"ר הסבא זצ"ל, כן היה גם מדת בקשתו את האמת. כאשר היה מספר לעת זקנתו, שבנעורותו היה 'מבקש' גדול ונורא - ולא שקט ולא נח אף רגע לבקש מאחרים גדולי הדור ההוא, לבקש מהם דרך האמת וטהרת הלבב. היות ו"להיות החכמים כמטמון הנסתר".

וזה היה הכל ע"י תחבולות לימוד היראה והמוסר 'בהתפעלות' רבה, וברגש נפלא. ולא עמד בפניו כל המפריעים והעוכבים לעכבו מדרכו דרך 'הביקוש' והחתירה תוך מעמקי גנוי הנפש - לחתור דרך ד' באמת!

אף שמצב ב"ב היה בדחוקת נוראה, בניו נשארו יתומים מזוגתו הראשונה והיו על שולחן אחרים, וסבלו דוחק נורא אין שיעור, באשר קצר הגיליון מהשתרע - והוא לא השגיח על מחסורם. כמשה"כ (דברים ל"ג ט): "האומר לאביו ולאמו לא ראיתי ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע כי שמרו אמרתך ובריתך יצורו".

ופעם מצא אותם בביתו, שאחד מהם חולה, והניח להם כספו האחרון שהיה לו אז, ואמר: יותר אין בכוחי לעזרם - מפני בטחונו הנפלא שד' יעזרהו! קרבנות גדולות הקריב האיש הטהור והקדוש הזה - מלבד עצמו וחייו המסודרים. שהיה הוא בבחינת: 'תורה וגדולה במקום אחד' כדרך הסוחרים בזמן הזה - שהיו גדולים בתורה ובירוש.

עוד הקריב על מזבח התורה את ב"ב - ולא אבה לדעת מכל המפריעים שהיה להם. ולכן הצליח למעלה להפליא! כמו שהיה אומר תמיד: 'כמה שהאדם משלם בעד התורה - כך הוא מקבל ממנה!' ובמידה שאדם מודד מודדין לו...!

שם 'בבית הבדידות' הספיק ללמוד ש"ס ופוסקים, ולחבר הגהות בשולי היריעה על שו"ע חו"מ, הנמצאים כיום אצל חתנו הרהגה"צ מוהר"א יאפה"ן שליט"א. ובקשתו את חיי התורה ורוממות המוסר היה נורא, כמו שיוכיח הפרט הזה:

שפעם אחד היה שומע שהגאון ר' ישראל סלנטר זצלה"ה מפני חולשת גופו, פקדוהו הרופאים שיקדיש שעה ביום למלאכה, והיה פועל יחד עם 'מוליארס'. ובדרך המלאכה, היה בא בדברים עמהם, שיחת חולין שלו הנפלאים, הלוקחים ממילי דעלמא, בחיוב האדם לחיות ע"פ התורה, ואחרת אין שום חיים!

ואדמו"ר זצלה"ה כשנודע לו זאת, היה יוצא 'מבית הבדידות' שלו, לשמוע מהנהגתו הישרה במילי דעלמא - ואיך מתנהג הוא במלאכתו. והיה מרחק גדול ממנו לבעלי המלאכה, מהלך שבע מילין (וויארסט), ולא הביט על רוב הדרך, ואיך ברגליו לשמוע דברי אלוקים חיים! כמאמר חז"ל: "גדולה שימושה יותר מלימודה". והגידו לו, ששח לפניו היום, שהאדם מוכרח לחיות עפ"י התורה!

והיה הולך וחוזר ושונה ברעיונו, ומדקדק בכוונתו היטב. אח"כ נסתפק לו איך אמר, האדם צריך לחיות עפ"י דרך התורה? ! או מוכרח לחיות עפ"י דרך התורה? ! ולא מצא מנוח בנפשו, עד שחזר בחזרה לשאול מפיהם בדיוק איך אמר. וחזר מהלך הנ"ל עוד הפעם - למען ידיעה קטנה!

'ביקוש' - אין סופי!

עד כמה 'בקשתו את האמת' הגיע, ועיונו הגדול בעבודת ד', שהיה שקוע בכל חושיו תוך אוצר התורה והיראה, כלי הרגשה משום קושי שבעולם! מספרים עליו שהיה נוסע להחסיד ר' לייב שהיה בדורו, לקבל ממנו לקח בידיעת דרך ד'.

ומעשה שהיה אח"כ, כשהיה בפני עצמו, וניהל את 'הכולל לאברכים' בנבהרידאק, ורצה לנסוע על החג לב"ב, ואפילו נתן טלגרם לב"ב שיבוא על הפסח הביתה, ויכינו מצה שמורה כדת. ובדרך נסיעתו התיישב לנסוע לקלם אצל הגרש"ז ז"ל, שהיה חביב בעיניו מאד, אף שלא היה תדיר אצלו. והפקיר כל תענוג החג מפני ה'בקשת האמת' שהיה בו - לשמוע לקח מפי גדולים וצדיקים שבדור! ובאמת נברא אצלו 'הביקוש' האיך סופי הזה, מפני גבורתו הגדולה, שיצא 'בקצה' היפוך המידות. שמספרים עליו, שמשך ג' חודשים היה שותק ועובד על 'מידת

ניתן לקבל עלון זה במייל: elhamevakesh@gmail.com

הגישה למייל מתבצעת ממקום שמאושר ע"י ועדת הרבנים לענייני תקשורת

ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאוד

הגה"צ רבי ישראל דוד ניינונר זצ"ל

גדולה עד מאוד - אתה יודע שזו גדולה" עכ"ל. וכן מציינו בדבריהם את אותה חרדה שהייתה בשעת העקידה, וז"ל (תנחומא וירא, כג): "באותה שעה נפל פחד ויראה גדולה על יצחק וכו' כשבא לשחוט, אמר לו: אבא, אסרני ידי ורגלי, מפני שהנפש חצופה היא" עכ"ל.

ואם כן, מדוע מתמיתו: "מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי ואוכל מכל בטרם תבוא ואברכהו" - הגיע יצחק ל"ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאוד"? ! וביותר תגדל התמיהה, שאם אכן נחרד הוא עד למאוד - איך באותה נשימה הוא מסכים על רמאות זו, ונותן לאותו אחד את הברכות בהסכמה גמורה: "גם ברוך יהיה"? ! בעת ששימשתי כמשגיח בישיבתו של רבינו זצ"ל - עוד בתקופה שהישיבה שכנה בעיר 'פובליין' - דיברתי פעם שיחה בישיבה על עניין זה. האמת, שכיוונתי בדבריי לעורר בחור מסוים להתחיל 'לעבוד על עצמו'. היות, שהוא אכן היה מתמיד עצום בלימודו, אבל הוא לא היה מוכן ללמוד מוסר בשום פנים; זהו ביטול תורה! כך הוא היה טוען. בליבי, ידעתי שהוא יצא לתרבות רעה - מה שאכן קרה אחר"כ.

לאחר ששאלתי את השאלות הנ"ל הוספתי והסברתי בס"ד: איננו מדברים ח"ו על יצחק אבינו; אלא שהלימוד שהתורה הק' באה ללמדנו בזה הוא - שהאדם יכול ברגע אחד להבין שהוא חי את כל חייו בטעות מוחלטת! היות, ויצחק אבינו היה בטוח שהברכות ראיות הם בלי ספק לבנו הבכור, 'הצדיק', זה ששואלו שאלות של 'חומרות', ומדקדק בקלה שבקלות כבחמורה. כפי שלימדנו חז"ל, וז"ל ('תנחומא' תולדות, ח):

"ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו - היה צד את יצחק הצדיק בפיו. אתה מוצא כל עבירות שהקדוש ברוך הוא שונא - כולן היו בעשו וכו' כשהיה בא עשו מן החוץ, היה אומר לאביו: אבא, המלח מהו שתהא חייבת במעשר? והיה תמה יצחק ואומר: ראה, בני זה כמה מדקדק במצוות... והיה אומר לו אביו: בני, היכן היית היום הזה? והוא אומר לו: בבית התלמוד! לא כך הוא הלכה מן כך וכך? לא כך איסורו? לא כך התרו? ומתוך דברים אלו, היה צדו בפיו, על כן אהבו. ורוח הקודש צווחת (משלי כו, כה): "כי יחנן קולו, אל תאמן בו, כי שבע תועבות בלבו" עכ"ל.

וברגע אחד, נחרד יצחק 'חרדה גדולה' - איך טעיתי בזה? ! כל החיים חשבתי שהוא... וברגע אחד הבין, שדרכו ושיטתו של עשו מסתכמת היא במילה אחת: 'גיהינות'! וזהו הסימן שהוא באמת... וזה כפי מה שביאר רש"י ע"כ בד"ה 'ויחרד' וז"ל: "ראה גיהינות פתחה מתחתיו". וכן מציינו ב'תרגום יונון' וז"ל: "ואודעו יצחק זעזוע סג, כדי שמע ית קליה דעשו, וריח תבשיליה עלת באנפוי הי כריחא דיקת גיהינות".

וזה היות, שעד עכשיו יצחק אבינו חשב שעשו הינו 'צדיק גדול' המדקדק במצוות - היות ושואל הוא כאלה שאלות מיוחדות; ולכן, הוא אף צריך לתת את הברכות בידו... וכתוב בספרים הק' שהיה בטוח הוא, שהתכלית של עשו בעולם, הינה לקבל את העוה"ז, היות שבכוחו להתמודד עם ניסיונות העוה"ז - 'איש מדיני' - והוא אף ידאג ויפרנס בריווה את אחיו 'איש תם יושב אוהלים', השקוע הוא כל היום בתורה עבודה ויר"ש. והאריכו בזה הספרים הק' בכלל, ובפרט האריך בזה באופן נפלא הסבא זצ"ל בספרו 'מדרגת האדם' - בדרכי החיים' פרקים א-ד. ופתאום באותו רגע, הוא רואה גיהינות פתחה מתחתיו... ואם כן, הוא גם לא עמד עד עתה על טיבו האמתי של יעקב! ולכן הבין הוא, שמן השמיים גלגלו את העניין כך, כדי שיעקב יקבל את הברכות - ולכן הסכים הוא מיד על מסירת הברכות ליעקב, באומרו: 'גם ברוך יהיה'!

כפי שיש מפרשים דבר נפלא על הפסוק (בראשית כה, כז): "ויגדלו הנערים והיה עשו איש יודע ציד איש שדה ויעקב איש תם יושב אוהלים". עשו הינו 'איש שדה' - איש חיצוני; מהותו היא רק להראות הכל בחיצוניות, לבוא ולשואל שאלות, בכדי לעשות 'רושם', ודי לו בזה. אך בפנימיותו הינו רקוב לחלוטין. ואילו יעקב אבינו הינו 'איש תם יושב אוהלים' הוא שלם בפנימיותו והינו עוסק תמיד בהשאלות פנימיות והוא כל כך מצניע את עצמו שאינו מסתפק הוא באוהל אלא נכנס הוא בחדר בתוך חדר - 'יושב אוהלים' הינו, שרק מתבודד ומתבודד לבדו, לברוח מהחיצוניות ולהיות פנימי... ('תפארת יחזקאל'; 'דברי שערי חיים').

ההרגל והטבע - בוגדים הם!

המסר הינו ברור: יש דברים אצל האדם שהינם מונחים אצלו בהסכמה גמורה, והוא אף בטוח בהם בהחלטה גמורה - וייתכן וברגע אחד יכול הוא להבין שהכל היה רק הבל ושוא נחעה! עשו היה שואל שאלות, מתמיד עד מאוד בלימודו ובהתעניינותו... ופתאום יצחק רואה שהכל זה רק בכדי לצודו בפיו... רק לקבל את הברכות... ומן השמיים הראו לו על כך סימן ברור, שהצליחו להערים עליו ולקחת מעשו את הברכות.

ב'נובהרדוק' דיברו הרבה על 'בירור המידות'; והיינו: 'הכרת עצמו'. היות שזהו חוב מיוחד המוטל על האדם, שאמור הוא להכיר את עצמו היטב היטב.

שהגעתי לישיבה של רבינו זצ"ל לאחר המלחמה, בזמן שהישיבה הייתה עוד בגרמניה, סיפרתי משהו מעין זה למג"ש שלנו, אז הוא אמר לי: הו... עכשיו אני רואה שהתחלת בדרך של נובהרדוק - 'בירור המידות'!

מה שהיה, ותראה שזה לא קושיה... ואח"כ שאלתי אותו עוד שאלה, וענה לי בהתפעלות: הו! הו... זוהי שאלה! ואמרת לי שהרגשתי הבדל בין ה'הו' הראשון ל'הו' השני... ועל זה ענה לי המג"ש: עכשיו, אתה מתחיל 'להרגיש' את עניין ה'בירור'! ובאמת, צריכים אנו להתבונן ולהבין מה נקרא 'בירור המידות'? מה הפירוש 'לברר את עצמו'?

ידוע מה שאמר על כך הגה"צ רבי דוד בלייכר זצ"ל הי"ד, שהיה מגדולי תלמידי הסבא זצ"ל: 'אמור לי מה משמח אותך ומה מעצב אותך - ואומר לך מי אתה! מה שגורם לאדם לשמוח, ומה שגורם לו להיות בעצבות - הרי שזוהי פנימיות נפשו ותוכיותו! ודבר זה אינו דבר אחיד לכולם, שהרי כל אחד ואחד הרי הוא עולם בפני עצמו; ולכן, כל אחד ואחד במצבו צריך 'לברר את עצמו', ולדעת מה עליו לתקן ולשפר בעצמו. ולכן קודם לכל: 'הכרת עצמו'! שאילולי זה אין האדם יודע בכלל מה עליו לתקן... ומצינו ע"כ פרשה שלימה בתורה הבאה ללמדנו זאת.

בעבור תברכני נפשך

התורה הק' מספרת (בראשית כז), שיצחק אבינו פונה לעשיו בנו, ומבקש ממנו שיכין לו מטעמים, בעבור שיברכהו קודם פטירתו - היות שהיה בטוח הוא, שעשו ראוי הוא לברכות הללו שמתרו לו בירושה מאברהם אבינו. רבקה אמנו שומעת זאת ברוה"ק ('תרגום יונון' שם, ה), ומצווה אותו להביא מהצאן שני גדיי עיזים, והיא תכין מהם מטעמים עבור יצחק אבינו, והוא יתחפש לעשיו ויביא לו את האוכל, ועל ידי כך הברכות יגיעו אליו. אלא שהוא טען לאמו שהוא מפחד - ובצדק (שם, יא-יב):

"ויאמר יעקב אל רבקה אמו: הן עשו אחי איש שעיר ואנכי איש חלק, אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע, והבאתי עלי קללה ולא ברכה". ואלא שרבקה אמו לא מתפעלת כלל, ומשיבה לו ששמעה בנבואה ('אונקלוס' שם, יג) שלא יארע לו דבר: "ותאמר לו אמו: עלי קללתך בני, אך שמע בקולי ולך קח לך, ואכן, מטעם כיבוד אם שבציוויה של אמו - אכן הוא עשה כדבריה.

יעקב אבינו הלך ב'תמימותו', ולא שינה שום דבר בעצמו, חוץ ממה ששם הוא את עורות העיזים על ידיו וצווארו - והשתמש הוא אפילו בקולו הרגיל! שכידוע, עשו סיכם מקודם עם יצחק, שכשיבוא אליו עם צידו, הוא ישנה את קולו לקולו של יעקב - שהרי עם יבוא יעקב במרמה, בוודאי ישנה הוא את קולו לקולו של עשו... ולכן הדרך הייתה סלולה בפני יעקב מפני ערמימותו של עשו. ואכן, הדבר יצא לפועל כפי רצונה של רבקה אמנו, רק שיצחק לא הכירו, היות ו"היו ידיו כידי עשו אחיו שעירות"; ואף על פי שחשד שמהו כאן לא כשורה - בכל אופן: "ויברכהו"!

אלא מה, שעשו הגיע בסוף (שם, ל-לג): "ויהי כאשר כילה יצחק לברך את יעקב, והיה אך יצא יצא יעקב מאת פני יצחק אביו, ועשו אחיו בא מצידו. ויעש גם הוא מטעמים ויבא לאביו, ויאמר לאביו: יקום אבי ויאכל מציד בנו בעבור תברכני נפשך. ויאמר לו יצחק אביו: מי אתה? ויאמר: אני בנך בכורך עשו. ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאוד, ויאמר: מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי ואוכל מכל בטרם תבוא ואברכהו - גם ברוך יהיה".

קודם שנמשיך בהבנת העניין, הנני רואה חוב קדוש לומר כאן ב' פירושים ששמעתי בילדותי ממורי ורבי הגה"ח הר"ר יהושע פרקש זצ"ל, בעת שלמדתי לפניו פרשה זו. הוא שאל, איך ייתכן שיעקב יוצא בדיוק שעשו נכנס והם לא ראו אחד את השני? והסביר, שהייתה זו דלת מסתובבת, כך שהנכנס אינו רואה את היוצא.

וכמו"כ, בדברים אל אביהם, שניהם ביקשו שיקום ויאכל; אלא שהבדל 'קטן' היה בדברים אליו - וזהו ההבדל 'הגדול' שביניהם. שאילו עשו אמר (שם, לא): "יקום אבי ויאכל מציד בנו בעבור תברכני נפשך". ואילו יעקב הוסיף את המילה בבקשה (שם, ט): "יקום נא שבה ואוכלה מצדי בעבור תברכני נפשך" (ועי"ע ב'מדרש תנחומא' תולדות, יא). ועתה נשוב לעניינינו בס"ד.

חרדה גדולה עד מאוד

התורה מעידה, שכשהבין יצחק אבינו שלא עשיו הוא זה שהאכילו מטעמים - חרדה גדולה תקפה אותו עקב כך (שם, לג): "ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאוד; ויאמר: מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי ואוכל מכל בטרם תבוא ואברכהו? גם ברוך יהיה". לכאורה, חרדה בלבד - ניחא; אלא, שתמוה מאוד, מדוע 'גדלה חרדה זו עד מאוד'? וכ"כ גדלה חרדה זו, עד שהמדרש מעיד שגדלה היא יותר מהחרדה שהייתה בשעת העקידה עצמה! וז"ל (תנחומא תולדות, יג): "אמר רבי לוי בשם רבי חמא בר חנינא: שתי חרדות חרד יצחק, אחת על גבי המזבח, ואחת שכנס עשו; ואין אתה יודע איהו מהן גדולה? אלא, ממה שאת קורא כאן:

ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאוד – המשך

עליו השלום (שמואל ב' ו', כב) "ונקלתי עוד מזאת והייתי שפל בעיניי" עכ"ל.

שמים חושך לאור ואור לחושך

וזהו בדיוק העניין שבו התחלנו: 'בירור המידות'. שאילולוי זה, אין האדם מרגיש כלום, ולא מבין כלום ממה שמתרחש עמו במעמקי נפשו. כפי שאמר הסבא זצ"ל ע"כ: "מי שלא למד לברר מידותיו, הרי הוא כסומא שלא ראה מאורות מימיו" ! וביותר, שמעפך הוא טוב לרע ורע לטוב. כמאמר הנביא (ישעיה ה, כ): "הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע, שמים חושך לאור ואור לחושך, שמים מר למתוק ומתוק למר".

ואביא אף דוגמא לכך: באותם שנים שבישיבה של רבינו זצ"ל היה ריבוי ממון, היה נוהג הוא, כידוע, לחלקו בשפע לכל מי שהיה לו כוונה לפתוח ישיבה מוסד וכדו'. היה ר"י אחד שגם רצה לעשות 'שותפות' כזו עם רבינו זצ"ל, לפתוח ישיבה בארץ הק, וכמובן שרבינו הסכים לכך; רק הוא התנה שאני אהיה הנציג שלו שם.

מרום שהיינו קרובים, הרי"ה הזה סיפר לי את מחשבותיו - 'רשימותיו' - שברצונו שיהיו לו ריבוי גדול של תלמידים, עד שבהלווייה שלו יבואו 24.000 תלמידים, כמו רבי עקיבא... ולשם כך הוא היה צריך הרבה בחורים, והוא הלך משיבה לשיבה, ושכנע בחורים לבוא לישיבה שלו ע"י נתינת כספים... וכך הוא הוציא בחורים רבים משיבותיהם. אחד מגדולי ראשי הישיבות הקפיד עליו מאוד, ואמר שהוא בוודאי לא יצליח, היות שהוא פעל בערמימות. אינני רוצה לפרט, אך היו שם בעיות נוראות! וד"ל.

החזק במוסר - כי היא חיין!

ואם כי 'בירור המידות' הינו ההכנה האמתית במהות הבעיה בשורשה, ונצרך הוא ביותר למי שרוצה לתקן את עצמו - אך חלילה לנו להסתפק רק בידיעת הבעיה; המוטל עלינו בעיקר הוא לטפל בה ביסודיות. וזה ייתכן רק ע"י לימוד המוסר! וזוהי באמת הבעיה בדורנו, שעניין נשגב זה התרופף ביותר.

חתני ר'... יש לו 'ראש נפלא' וכח הנהגה, וב"ה שמו הולך לפניו, עד כדי כך שהרבי מויד'ניץ ביקש שהוא יהיה מנהל הסמינר שבנשיאותו. באותה העת שהייתי בישיבה הנ"ל, חתני הנ"ל בדיוק התחתן והיה גר ע"י, והוא למד בכולל שבישיבה הנ"ל. אותו ר"י התפעל מחתני, וביקש ממני שאביא לו עוד כמה אברכים כאלו מחסידות ויז'ניץ. אמרתי לו שילך הוא לרבי ויבקש ממנו. אלא שהוא ביקש שאלך קודם לבדוק אם בכלל יש הו"א כזו, ואם כן הוא יבוא בעצמו לרבי ויבקש ממנו.

באתי לרבי מויד'ניץ, ודיברתי עמו על כך. והיות והוא 'בעל מוסר', שכידוע הוא עורר שיעשו תקנה בכלל ישראל, שלא יעבור שום יום בלי לימוד המוסר, ולכן תיקן הוא שילמדו את שער 'חשבון הנפש' שבחוה"ל בכל חודש - לכן הוא שאל אותי האם לומדים שם מוסר בכל יום? שהרי צריכים יר"ש! ושענית לי שבתוך סדרי הישיבה יש 'סדר מוסר'. הוא גם התעניין אצלי על עולם הישיבות בכלליות האם יש שם סדר מוסר. ענית לו שכפי שידוע לי, בכל ישיבה יש זמן מסוים שבו לומדים מוסר. הוא שמע, ואמר לי: ככה? טוב, אחשוב על העניין.

אחרי חודש ימים הוא קרא לי, ואמר כך: 'היות ואמרת שיש בכל עולם הישיבות סדר מוסר בכל יום, אמרתי לעצמי שכדאי לבדוק זאת. לכן לקחתי אברך, ושלחתי אותו בכל פעם לישיבה אחרת לבדוק מה קורה שם בסדר מוסר'. וכך המשיך הרבי ותיאר לי מה קורה בישיבות בסדר מוסר: 'באותו רגע שדופקים ומכריזים 'מוסר' יש רבע שעה של 'הפסקה'... יוצאים בחוץ, מעשנים, חוזרים בדקות האחרונות מסתכלים הנה והנה עד שמגיע הרגע שדופקים שוב פעם: 'מערב'! האם הנך רוצה לומר לי שכך הם לומדים מוסר'?

ולדאבוננו, האמת שכך היא המציאות. היכן באמת למדו מוסר ברצינות?! אולי יחידים, אלו שהיו מקורבים לבעלי מוסר הגדולים שהיו בישיבות, כמו המשגיח דפוניבו' וכדו'. אבל חוץ מאלו - היכן חושבים על כך?!

דרך אגב, אם כבר הזכרנו לעיל את מעלתו של יעקב אבינו המוזכרת בפסוק הנ"ל (בראשית כה, כז): "ויעקב איש תם יושב אוהלים", נזכרתי בהארה נפלאה ע"כ. שלכאורה, מדוע כינהו הכתוב: 'יושב אוהלים' בלשון רבים? היה לו לומר איש תם יושב אוהל? ! ואפשר, שהיו לו באמת ב' אוהלים: האחד ללימוד התורה, ביהמ"ד דשם ועבר - כפי שפירש רש"י ז"ל. והשני, כלשון הספורנו: "שני מיני אוהלים וכו' והשני אוהל בל יצען - שבו התבונן להכיר בוראו ונקדש בכבודו". אוהל מיוחד כדי להתבונן ולהכיר בוראו - מהו אם לא 'בית המוסר'?! ודי בזה.

המוטל עלינו הוא, לזכור תמיד, ואף לקיים, היטב היטב, את ציווייו של החכם מכל אדם (משלי ד, יג): "החזק במוסר אל תתן נצרה כי היא חייןך" - ועל ידי זה נגל בעולמנו בטח!

(וועד - ב' כסליו תשס"ט. מתוך קונטרס: 'המוסר והנועם' ח"ה - העומד לראות אור בקרוב, בעזה"י).

שהרי זהו העניין של 'בירור המידות': להכיר את עצמו היטב ובאמת, ולא לרמות את עצמו, שלא יגיע הוא לכלל טעות; כי רק על ידי כך יש סיכוי שהאדם יתקן את עצמו. שהרי אי אפשר לסמוך רק על ההרגל ועל הטבע - היות שבזמן הניסיון בוגדים הם!

והוספתי באותה השיחה מעשה שהיה, שהסבא זצ"ל אמר פעם על מתמיד גדול אחד, שאכן בישיבה הוא יכול להיות מתמיד ע"פ טבעו; אבל כשייצא ל'עולם', הוא יכול להיות 'מתמיד' בעסקים שלו, ללא שום שיוור כמעט לתורה ולמצוות - שהרי חי הוא על טבעו. את הרעיון הזה, ואף את עניין 'המתמיד המתחלף', ניתן למצוא גם בכתבי הגר"י סלנטר זצ"ל ('אור ישראל' מכתב יז).

המסר לאותו 'מתמיד' היה ברור: ההתמדה בישיבה הינה דבר מבורך ומיוחד; אך האדם צריך לדעת 'להכיר את עצמו', לבל יסמוך הוא על טבעו ומידותיו, היות שבשעת ניסיון או גם בשעת הסחת דעת - אותו טבע יכול להיות לו לרועץ! ובלוי בירור המידות, לימוד המוסר ו'עבודת עצמו' אפשר להיות המתמיד הכי גדול, אבל בסוף... ואכן, הנני מכיר אחד כזה באמריקה, שבעת שהיה בחור בישיבה, היה נמצא הוא בבית המדרש משעה שבע בבוקר ועד אחר חצות הלילה - בתורה ותפילה בלבד. התמדה ללא הפסק! ולאחר שיצא מהישיבה ועבד לפרסותו - לקח את אותם הרגלים לעסקיו: הוא היה טרוד בעסקיו - 'בהתמדה' - באותם שעות בדיוק כפי שהיה מתמיד בישיבה!

איננו יודעים מה זה רבש"ע!

אינני יכול לשכוח את השיחות הנפלאות שהייתי שומע מהמשגיח דפוניבו' ר' יחזקאל זצ"ל. זה היה באמת משהו מיוחד. הוא היה 'בעל מוסר', ועובד ה' מופלג. בשיחות שלו הוא היה 'תובע' על לימוד ועבודת המוסר, והוא לא התפעל מכך מאף אחד! הוא היה מדבר ותובע ע"כ, אפילו כשהיו נוכחים בשיחותיו הרב מפוניבו', הרב שך, וכל ראשי הישיבה ז"ל.

באחת מהשיחות הוא דיבר על העניין הזה, ואמר: איננו יודעים אפילו מה זה 'ריבוננו של עולם'! היות, שכשנבוא לעולם הבא - פתאום נראה שזה לא אותו הרבש"ע מה שחשבנו! אכן, זוהי לשון חריפה מאוד, ורק בעלי מוסר יכולים להבין זאת, ואכמ"ל. ואכן, כשיצאתי מהשיחה ועברתי ע"י המקווה שם, ראיתי איזה אחד שהיה מפורסם אז בין הבריות, היות שהוא היה מקורב לחזו"א, והוא דיבר על המושג זצ"ל בזלזול: 'הזקן הזה מדבר דברי כפירה ואפיקורסות... רח"ל. אי הבנתו גרמה לו לטעות בדברי המשגיח זצ"ל.

וזוהי הסיבה מדוע כל רבותינו בעלי המוסר הגדולים, כהגר"י סלנטר, הסבא מקלם והסבא זצ"ל וכדו' לא אפשרו לבעלי בתים ואורחים מבחוץ לשמוע את השיחות שנאמרו בפני בני הישיבה. היות שאכן הם שומעים - אבל הם לא מבינים כלום! גם ממני מבקשים לדבר בכל מיני מקומות, ובכל פעם אני צריך להיזהר בלשוני; אם אני אומר משהו מ'נובחרדוק' - הם לא מבינים בכלל!

'לעומתם' - משבחים ואומרים!

השבוע למשל, ראיתי איך שקשה לשומעים להבין עניינים אלו. היות שדיברתי בפני אנשים על מה שדיברנו באריכות בשבוע שעבר, על עניין ה'זיתור' - שזהו עיקר העיקרים בעבודת האדם! כפי שמצינו שהתורה (ע"י ברש"י בראשית כה, ט) מציינת לשבח מעשה ו'פעולה' אחת של הכנעה שעשה ישמעאל, במה שהקדים את יצחק בקבורתו של אברהם אבינו - ולכן התורה מעידה עליו שעשה תשובה! ולכאורה, וכי כל מעלליו שעשה במשך כל חייו נעלמו בעקבות 'פעולה' אחת של הכנעה? כן, היות שזה הדבר הכי גדול! והאמת, שזה באמת קשה מאוד לוותר, ובפרט ב'כבוד'! והיות שישמעאל עשה זאת בשלימות, ב'נקודה' שלו ושבגנין שלו מבלי לרמות את עצמו - זכה הוא שהתורה תעיד עליו שעשה הוא תשובה בשלימות! ואכמ"ל. (העניין מובאר באריכות בקו' 'המוסר והנועם' ח"ד, במאמר: ויתור והכנעה - יסוד הכל!).

ויש שמבארים זאת על דרך הצחות, על פי מה שאומרים אנו בנוסח ה'קדושה': 'קדוש קדוש קדוש ה' מלאו כל הארץ כבודו' - כל העולם מכריזים שרוצים הם רק את כבוד ה'. אכן זה אמת: 'כבודו מלא עולם'. ואלא: 'משרתי שואלים זה לזה: איה מקום כבודו להעריצו? שואלים הם: לומר כך זה יפה, אך מניין לנו שזה באמת כך? היכן הוא המקום שבאמת מעריצים בו את כבודו? 'לעומתם' משבחים ואומרים' - אם יש 'לעומתם', אם יש עימות בין אנשים, והם יכולים אעפ"כ להיות: 'משבחים ואומרים' - לתת כבוד ולשבח אחד את חברו, ולוותר לזולת, ואין כל אחד מהם דואג שיהיה רק 'הוא ואפס בלתו'... אם כן: 'ברוך כבוד ד' ממקומו' - אכן זה המקום שבו יש את כבוד ה' באמת! וזהו הסימן האמיתי שעושים בו כבוד לה'! היות שנכנעים הם לרצון הבורא, שהרי מבינים הם שהכל ממנו ית'; אבל אם כל אחד חושב רק על עצמו: 'אני ואפסי עוד' - מחשבה זו היא נגד הבורא וכבודו! כי סוף כל סוף, ברוב ככל המקומות בעולם, מהי המחשבה הרצון והדאגה של הברואים? רק 'אני' - 'אני עשיתי', 'אני אשא', 'אני אסבול'... והנני מכיר זאת מקרוב, מריבוי של מקומות שבהם הייתי, וד"ל.

ורבינו הרמח"ל כלל עניין עמוק בזה בקוצר מילים, וז"ל (מס"י פ"א): "ואי אפשר לו להיות עבד נאמן לקונו כל זמן שהוא חס על כבוד עצמו, כי על כל פנים יצטרך למעט בכבוד שמים מפני סכלותו. זה הוא מה שאמר דוד המלך

מאמר לכבוד "י"ז כסלו"

שם נפשו בכפו, להעמיד כל ימיו חבורת אנשי סגולה, יחידים טהורי לב, ומהם לגדור פרצות עולם, ולבנות הנהרות בעזה".

למחזיק בידו, היה הגביר הצ'ר' בער זעלדאוויץ ז"ל ממינסק, ביד רחבה וברוח נדיבה פור ממונו להשתתף בזכות הרבים, בידועו נאמנה שמוסרם לגזבר נאמן, כי לא השתמש בכספי הישיבה שנים הרבה, עד שהכריחו ע"ז הגר"י בלזר זצ"ל. ואף בהיותו נהנה אח"כ, הי' לו גדר להנות הרבים תחילה, ואת עצמו אח"כ, בכל ימי חייו.

ופעם בשנות המרד, עת נפסקו הדרכים מפני הסכנה, וגם משלוח הכספים נפסק, כאשר שלחו אז הגביר הנ"ל במכתב סתום עם מאה רו"כ, חלקם לבחורי הישיבה, ולא השאיר לעצמו אף פרוטה אחת, בה בשעה שלא היה אף נפט בביתו להדליק בערב. וכן בשנים האחרונות בעת המלחמה העולמית בקיוב, עת חלקו חצי לטרא לחם לנפש, לא מסר מפתח הפרנסה לזולתו, ובעצמו חלק לתלמידיו תחילה, ואח"כ לב"ב נכדיו הקטנים, במידה ובמשקל כמו להתלמידים.

וכבר השתמש בכספו בעת הרחבה, לשלוח אברכים מהכולל, לייסד ישיבות בכל תפוצות ישראל, אף בערי רוסיה, כאודיסה, ברדיטשוב ופרסקורב, ועוד שנשכחו זיכרונם מאתנו. ובהגיעו פעם שני בזמן המלחמה בארץ רוסיה הגדולה, נתורע לנו שכבר מלפנים עשה ניסיון לייסד מקומות של תורה שם, ואין איש שהיה יודע מל הוא המייסד, כי היה כוחו גדול להסתיר ולהצניע אף מב"ב מעשיו הגדולים - כל יודע לשום אדם!

ובהיות הישיבה על מכונו בנבחרת אקודם המלחמה העולמית, הייתה הישיבה כמו בתחילתה בתקופת ההתבודדות: היינו שעמלו ויגעו בתורה ויר"א במידה רבה יומם ולילה במסיני"פ בקצה האחרון, כל ידע איש ערך מעשיהם הגדולים.

גילוי הכוחות הטמירים!

אמנם בפרוץ המלחמה העולמית, אז באו לידי גילוי הכוחות הטמירים של אדמו"ר ז"ל עם תלמידיו המובהקים, אשר הלכו בעקבותיו ושמשו כל צרכם אצלו תמיד, לחולל נפלאות לזכות את הרבים, ולהשיב נדחים מזרם הזמן לחצרות ד'. ובמסיני"פ גדולה, מבלי הבט על שאלות החיים וצרכי השעה, נתייסדו ישיבות וקיבוצים ומכניות לצעירים, ביותר מארבעים עיירות גדולות וקטנות מארץ רוסיה ואוקראינה, מקום אשר לא פילל איש לשמוע קול תורה כ"כ בתקפו.

ואף גם בימי הפרעות והמגפות רח"ל, לא עמדו מלכת לבנות בתי אלוקים, שיהיו למאורות בארץ, לכלכל במזון רוחני את בני הנעורים, והעמידו את נפשם בסכנה, ללכת בדרכים מסוכנים ברגליהם, להציל שארית הפליטה בעת זעם כזאת, ואדמו"ר זצ"ל היה אז כשר צבא על שדה המערכה להדריך את מחנה הא-לוהים במדבר נורא זה, אם ליסע אם לנוח, ובאשו הגדול האיר חשכת הזמן, להבהיק אור התורה בלבנות התלמידים, לבל יתיאשו ויתפחדו מיד תגרת הזמן. ומבין כדוריו אש וחיצים ובליסטראות, השמיע קולו לאוזני תלמידיו לבטוח בד' ולחסות בו, לעבוד ולעבוד בלי הרף, אך כדי להשיב לבבן של ישראל לאביהן שבשמיים! ובראותו כי ימי הזקנה ממשמשים ובאים, והנה שלח תלמידיו בניו הנאמנים על פני כל הארץ להחיות לב נדכאים, שם נפשו להוציא לאור עולם רעיונותיו והשקפותיו הבהירות בחיי ההווה והעתיד של קיומי הישיבות ועבודתם, ובחכמתו העמוקה דלה פנינים מתורתנו הק', להשאיר ברכה לפני תלמידיו לימים יבואו, ואלו הם ספריו הקדושים "מדרגת האדם" שתיים עשרה אשר זכינו לאורם מעט מזעיר מיראתו וחכמתו הנסתרת לפנינו עד היום הזה, כי אמר בחייו על הספרים, שבחמש מאה שנה אח"כ ישתוממו על ערך הספרים הללו ובכירור דרך הראשונים ז"ל אשר במ.

'בית יוסף' - לדורות עולם!

והכין את ביתו והעמיד "בית יוסף" לדורות עולם, והוא נסע למנוחות בגנוי ערבות, ואותנו עזב לאנחות, בין גלי ים זועף מרדיפות פריצי עמנו ומגזרת השמד... להלחם במסיני"פ עבור תורה"ק, כבימי ר' עקיבא ועשרה הרוגי מלכות, הרבה מאתנו ישבו בכלא, ידיהם לנחושתיים הוגשו, ובין שורדי ליל ורוצחי נפש השיבנו. אך הא-ל הטוב ברחמי הגדולים הותיר לנו פליטה להחיותנו כיום הזה, עמלנו אלו הבנים לקחו מחקינו, ונשארו חסרי כל טוב. לברוח אמרנו מארץ המים והרשע - אך 'הקבר' הגדול של רבינו זצ"ל העמיד על דרכינו, ואיך ניפרד ממנו? אך רוחו ונשמתו לקחנו אתנו, בהיותנו גולים נע ונד ממדינה למדינה, ובחסותנו על ש-די עברנו על גבולי ארץ, ועל כנפי רוח שטינו מעמק הבכא, ברחנו ומלטנו על נפשנו, ואת מגמתנו השגנו בעזה"י לבל תכבה ח"ו הלהב הגדול מבית יוסף...

והנה זה ששה שנים עברו, ובכל שנה ב"ז בכסליו אנו מזכירים את שמו, כאילו היו ה', כי צדיקים במיתתם קוראים חיים הורונו חז"ל, ובעמדינו בשנה זו, ליום הזכרון, יתאוששו הלבבות ותפקחנה העיניים, להתבונן ולזכור ימות עולם, כדי לעבוד בלי הרף גם לשנות דור ודור!

("אור המוסר" חוברת י', שנה ד', כסלו תרפ"ו)

לזכר נשמתו של אדמו"ר הגאון החסיד מוהר"י הורוויץ זצוקלה"ה. שנפטר ב"ז כסליו שנת תר"פ בקיוב.

הנה כבר עברו ששה שנים מיום הסתלקותו, וגם עברו ימי האבל - ומה גם ימי הבכי, וכבר יש לפנינו בע"ה פרשת מעשים גדולים על שדה הרבצת התורה והיראה, הנצמח מזרעו אשר זרע בחייו.

משאת נפשו: 'עולם מיוחד'!

אומנם, זה גופא גורם להזכיר זכרו הק' לפנינו, לאלו אשר לא הכירוהו, רק את שמעו שמעו, ומה גם לאלו אשר את שמעו לא שמעו כראוי, להורות מדרכיו ופעולותיו אשר מהם יתד ופנה לעבודתנו הק' גם לימים יבואו.

אשר זה היה כל משאת נפשו, לבנות 'עולם מיוחד' אשר ישאו בו את דגל התורה והיראה בגאון ואומץ, לעשות חיל בישראל, להציל בני הנעורים מזרם הזמן, ולהכניסם בבית ד', להתגדל ולהשתלם בתורה ויר"א טהורה ותיקון המידות.

חובה גדולה מוטלת עלינו להכיר ברב הפעלים - תואר צורת הפועל - את אדמו"ר זצ"ל, אשר ברוחו הטהור טיפח וגידל את אשר לפנינו. והנה בשתי תקופות יתחלקו תולדות ימי חייו בקצרה: 'תקופת הבדידות', ו'תקופת עבודת הרבים'.

והוא, כי בתחילת פרישותו בעזבו את דרכי המסחר, בהיפגשו עם מרן אדמו"ר הגר"י זצוק"ל, וייעצו להסתופף בחברת הפרושים הנעימה אשר בקובנה. ובייחוד בין החבריא הק' מגאוני וחסידיו עולם ה"ה: הגרש"ז ז"ל, הגר"י בלזר ז"ל, והגר"ר נפתלי ז"ל אמשטרדם. ובייחוד לקח לבבו הגה"צ ר' אברהם צ'יק תניאס ז"ל.

ובתוקף צדקותו וברירות דעתו - עד אשר גמר אומר בלבו שלא לשוב לביתו מיראתו מטרת המסחר. עד שבאו ב"ב אליו, והוא לא מש מאהלו, לעמוד בעבודת הק', לבטוח בד' כמושה"כ: "ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם..."

אח"כ מתה עליו אשתו הראשונה, והוא לא סר מחפצו הכביר, לעמוד בעבודת ד' אף בעת צרה. עד שנודמן לו חפצו, להשיג מקום מיוחד לבדידות, וישב שם שנה ותשעה חודשים, מבלי צאתו מפתח ביתו, ואף להכין את טרפו, כי הלך בדרך הרמב"ן ז"ל, שהביטחון האמתי הוא בלי שום השתללות הסיבות העולמיות!

ועסק בתורה ש"ס ופוסקים יומם ולילה בקדושה ובטהרה, כי לא בא בדברים עם שום אדם פן יטרידוהו. ונתקדש האיש הזה בקדושה עליונה, בהגיעו למדרגות גדולות בדרכי הביטחון, פרישות, השתוות השבח והגנות, ויר"א ש טהורה על כולנה. עד שהיה השגת הביטחון והשקפת הבורא על האדם - מושכלות הראשונות אצלו. ובעת עבודתו הנ"ל, הי' ירא לצעוד צעד אחד מבלי חשבון צדק.

ובמכתביו חתם א"ע בשולי היריעה בשני ביתן - כדי לקבוע בנפשו המדרגה של "בעל הבטחון". ופעם אחד לא הי' לו נר בלילה, ויצא החוצה, בא אליו אחד, ושאלו אם נחוקין לו נר, ונתן והלך לו, ולא הכירו בכואו ובצאתו, והחזיק הנר הזה עשרים וחמשה שנים למופת על דרך הבטחון בלי שום סיבה, עד שנאבדה ממנו בשעת השריפה בנבחרת אקודם, ושמה מזה שהורוהו מן השמים שאינו צריכים למופת על אמיתת דרך הביטחון - כי מציאות הוא! ולכן לא עמד לו על דרכו שאלות חיי שעה, כי הי' מסור כליל לעבודת השי"ת.

חרד לדבר ה'

ועד כמה היה חרד לדבר ד', מוכיח העובדא, שנסע פעם אחת עם תלמידו הרה"ג מוהר"ר יואל בארנצ'יק שליט"א מריגה, לייסד ישיבה בביאלסטוק, ובאו שם כאור היום, וקראו קר"ש על המטה, שהי' היום מאיר, ונרדמו, ובהקיצם נפחד על יאחור זמן ק"ש, והרגיעו תלמידו הנ"ל, שכבר היה היום מאיר כשקראו קר"ש על המטה. ובשבעה שנים (!) אח"כ בהיותם יחד במעוני קיץ בדובלין, הזכירו עוד הפעם ע"ד אותו יאחור זמן ק"ש. ופעם שני בעוד ששה שנים (!) אח"כ הזכירו עוד, חוששני לאותה יאחור זמן ק"ש... עד כמה לא מש מתוך זכרונו הפחד שלוש עשרה שנה (!). על ספק יאחור זמן ק"ש.

וכל הקניינים הגדולים קנה בעת התבודדותו עם קונו, גם אח"כ בעיר זאשן במחוז נבחרת אקודם שלוש שנים - ועוד כמה שנים במקומות אחרים.

וכפי גודל כוחו לעבודת עצמו, כן גדל כוחו בעבודת הרבים, לייסד מקומות של תורה בכל תפוצות ישראל, בין בכרך ובין בכפר, ולא שקט ארבעים שנה שלמות, ועבד במסיני"פ בעבודת הרבים להקים עולה של תורה ויר"א טהורה ברבים.

ובעזרת הגר"י בלזר זצ"ל, ייסד בנבחרת אקודם "כולל לאברכים" בשנת תרנ"ד לפ"ק, שיצאו ממנו כמה גדולי ישראל, רבנים וראשי ישיבות בכל תפוצות הגולה. ואח"כ נתפתח מזה "קיבוץ" גדול מבחורים מופלגים בתו"י, עד שנתרבה עד שלוש מאות בחורים מצוינים בתו"י.

עד שהגיע תקופת ההשכלה והמרד, ורוח זר פרץ גדרות עולם, ורבים נמשכו אחר זרם הזמן, קם הוא בעוז רוחו הטהור, להבדיל בין קודש לחול, ולהוציא יקר מזולל, לישא על נס הבחורים אשר נאמן רוחם עם הא-ל, לעבודת היראה והשלימות ברוח טהור, ומני אז עלתה בידו, לקבץ יד על יד, יחידי סגולה, מבחירי הישיבה, להתנוסס על עבודה"ק בתו"י במדרגה נשאה מאד, אשר לזה